

Ymateb i Ymgynghoriad / Consultation Response

Enw / Name:	Meilyr Rowlands
Rôl / Role:	Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru
E-bost / Email:	ChiefInspector@estyn.gov.uk
Rhif Ffôn / Tel No:	02920 446 446
Dyddiad / Date:	05/05/2020
Pwnc / Subject:	Polisi cenedlaethol ar drosglwyddo'r Gymraeg a'i defnydd mewn teuluoedd

Gwybodaeth gefndir am Estyn

Estyn yw Swyddfa Arolygiaeth Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru. Fel corff y Goron, mae Estyn yn annibynnol ar Lywodraeth Cymru.

Prif nod Estyn yw codi safonau a gwella ansawdd addysg a hyfforddiant yng Nghymru. Caiff hyn ei nodi yn Neddf Dysgu a Sgiliau 2000 a Deddf Addysg 2005 yn bennaf. Wrth gyflawni ei swyddogaethau, mae'n rhaid i Estyn ystyried:

- Ansawdd addysg a hyfforddiant yng Nghymru;
- Y graddau y mae addysg a hyfforddiant yn bodloni anghenion dysgwyr;
- Y safonau addysgol a gyflawnir gan ddarparwyr addysg a hyfforddiant yng Nghymru;
- Ansawdd arweinyddiaeth a rheolaeth y darparwyr addysg a hyfforddiant hynny;
- Datblygiad ysbrydol, moesol, cymdeithasol a diwylliannol dysgwyr; a'r
- Cyfraniad a wneir at les dysgwyr.

Mae cylch gwaith Estyn yn cynnwys (ond nid yn unig) meithrinfeydd a lleoliadau nas cynhelir, ysgolion cynradd, ysgolion uwchradd, ysgolion annibynnol, unedau cyfeirio disgyblion, addysg bellach, dysgu oedolion yn y gymuned, gwasanaethau addysg llywodraeth leol, dysgu yn y gwaith, ac addysg a hyfforddiant athrawon.

Gall Estyn roi cyngor i'r Cynulliad ar unrhyw fater sy'n gysylltiedig ag addysg a hyfforddiant yng Nghymru. Er mwyn cyflawni rhagoriaeth i ddysgwyr, mae Estyn wedi pennu tri amcan strategol:

- Darparu atebolrwydd i ddefnyddwyr gwasanaeth ar ansawdd a safonau addysg a hyfforddiant yng Nghymru;
- Llywio datblygiad polisi cenedlaethol gan Lywodraeth Cymru;
- Meithrin gallu i wella'r system addysg a hyfforddiant yng Nghymru.

Nid yw'r ymateb hwn yn gyfrinachol.

Ymateb

Cyflwyniad

Mae Estyn yn cydnabod pwysigrwydd trosglwyddo'r Gymraeg mewn teuluoedd os ydym am wireddu nodau Cymraeg 2050: Miliwn o Siaradwyr. Mae Estyn yn gweld yr iaith Gymraeg yn rhan annatod o'n gweledigaeth ar gyfer addysg yng Nghymru. Nodwn yn y ddogfen ymgynghori mai '*y gyfundrefn addysg sy bellach yn cynhyrchu'r mwyafrif o siaradwyr Cymraeg newydd*'. Fodd bynnag, rydym hefyd yn cydnabod nad yw'r '*holl siaradwyr Cymraeg newydd yn siarad Cymraeg gyda'u plant eu hunain nes ymlaen yn eu bywydau*'. Yn ogystal, rydym yn cytuno bod y sail dystiolaeth, yn sgil ymchwil yn ymwneud â chynllunio ieithyddol, yn tanlinellu'n glir mai cyfuniad o ddau faes penodol sydd yn ganolog i'r broses. Un o'r meysydd hynny yw trosglwyddo iaith o un genhedlaeth i'r nesaf a'r llall yw addysg. Rydym yn derbyn ei bod yn annhebygol i'r Gymraeg ffynnu fel iaith gymunedol a chymdeithasol os yw'n dibynnu ar y system addysg yn unig. Mae'r ffaith bod 43 y cant o siaradwyr wedi dysgu siarad Cymraeg gartref fel plentyn ifanc yn cadarnhau hynny.

Credwn fod y polisi hwn yn cyd-fynd yn addas â thri nod pennaf Cymraeg 2050, sef

- Cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg
- Cynyddu defnydd o'r Gymraeg
- Creu amodau ffafriol - seilwaith a chyd-destun

Cwestiynau'r ymgynghoriad

1. Mae'r polisi drafft hwn yn nodi'r camau gweithredu rydyn ni'n eu cynnig i gefnogi a chynyddu trosglwyddo'r Gymraeg a'i defnydd mewn teuluoedd.

- a. A fydd y camau gweithredu rydyn ni'n eu cynnig yn caniatáu i ni wneud hyn?

Mae Estyn yn credu bod y polisi hwn yn canolbwyntio'n briodol ar ddefnydd gweithredol o'r Gymraeg rhwng rhieni/gofalwyr a'u plant. Mae'r egwyddorion sy'n sail i'r polisi drafft yn gynhwysfawr ac ystyrlon ac maent yn cydnabod yn werthfawr realiti trosglwyddo'r Gymraeg mewn teuluoedd yn y byd sydd ohoni. Mae'r ffaith bod ymchwil yn ganolog i'r broses o lunio'r polisi'n gryfder amlwg.

Mae'r ddogfen yn rhestru 22 o gamau gweithredu'n ddefnyddiol. Maent yn croesgyfeirio'n glir i amcanion polisi pendant.

Mae camau gweithredu 8 ac 11 yn ddiddorol o ran effaith addysg oedolion ar drosglwyddo iaith mewn teuluoedd. Mae'r ddogfen yn datgan ar dudalen 19 bod ymchwil yn dangos '*nad penderfyniad yw trosglwyddo'r Gymraeg. Yn hytrach, ymddygiad anymwybodol ydyw*'. Fodd bynnag, mae rhieni yn gwneud penderfyniadau dros ddyfodol eu plant ac, ar ddiwedd y dydd, yn medru penderfynu ar iaith yr aelwyd. Gwyddom hefyd fod nifer sylweddol o ddysgwyr sector Cymraeg i Oedolion yn dysgu'r iaith oherwydd eu plant. Rydym yn ystyried fod y ddau gam gweithredu hyn yn gysylltiedig â sector Cymraeg i Oedolion a'r ddarpariaeth sydd gan y sector ar gyfer siaradwyr di-hyder (trwy raglenni fel *Cymraeg Gwaith*) a rhaglenni ar gyfer rhieni a gofalwyr fel *Camau*. Rydym yn credu bod tystiolaeth o'n hadroddiadau arolygu Cymraeg i Oedolion yn dangos ei bod yn bosib newid ymddygiad drwy addysgu. Gwneir hyn drwy arfogi pobl, sydd yn meddu ar yr ewyllys ac ymrwymiad eisoes, gyda'r sylfaen ieithyddol angenrheidiol i drosglwyddo'r iaith a'i

defnyddio mewn cyd-destun teuluol yn llwyddiannus

Rydym yn croesawu cynnwys cam gweithredu 7 a fydd yn adeiladu ar y gwaith cadarnhaol sy'n cael ei wneud mewn ysgolion gyda mentrau fel y Siarter Iaith.

b. A oes camau gweithredu ar goll o'r polisi drafft?

Ymddengys bod y camau gweithredol yn gynhwysfawr. Mae agwedd hyblyg tuag at arbrofi a newid dulliau yn amlwg drwy'r ddogfen. Oherwydd hynny, dylai fod yn bosib i fireinio neu ychwanegu camau gweithredu yn ôl y galw mewn modd buddiol ac amserol.

c. A ddylen ni gymryd trywydd gwahanol ar gyfer rhai o'r camau gweithredu hyn?

Rydym o'r farn bod angen mwy o sylw ar gamau gweithredu 8 ac 11. Mae'n glir o'r ddogfen nid yw digon o gyn-ddisgyblion ysgolion cyfrwng Cymraeg yn trosglwyddo'r iaith i'w plant ac mae'r ddogfen yn rhestru rhai o'r rhesymau am hynny. Mae'r ddogfen hefyd yn nodi'n ddefnyddiol bod llawer o ymatebwyr yn cyfeirio at addysg cyfrwng Cymraeg yn hytrach na defnyddio'r Gymraeg yn y cartref gan beidio â gwerthfawrogi'n llwyr y cysylltiad rhwng y ddau beth.

Er byddem yn derbyn mai proses ymddygiadol yw trosglwyddo iaith yn y bôn, ni ellir anwybyddu effaith addysg statudol ar ymddygiad a chanfyddiadau cyn-ddisgyblion y gyfundrefn addysg. Er enghraifft, mae Adroddiad Blynyddol Estyn 2018-19 (T.50 Cymraeg 2050: miliwn o siaradwyr) yn nodi'n gadarn,

Nid yw tua 20% o ddisgyblion sydd mewn addysg cyfrwng Cymraeg ar ddiwedd y cyfnod sylfaen yn parhau i ddatblygu'u medrau Cymraeg i'w potensial llawn yn ystod eu cyfnod mewn addysg statudol, ac nid ydynt yn ennill cymhwyster TGAU mewn Cymraeg (iaith gyntaf) ar ddiwedd cyfnod allweddol 4. Yn yr un modd, mae gormod o ddisgyblion mewn ysgolion uwchradd dwyieithog mewn lleiafrif o awdurdodau lleol nad ydynt yn derbyn digon o gyfleoedd i barhau i ddatblygu a chymhwyso'u medrau Cymraeg mewn pynciau ar draws y cwricwlwm. Nid yw'r ysgolion hyn yn cynllunio'n ddigon gofalus i ddatblygu medrau iaith disgyblion, gan gynnwys hyrwyddo manteision dilyn cyrsiau trwy gyfrwng y Gymraeg.

Ar dudalen 61, mae'r un adroddiad blynyddol yn datgan (addysg a hyfforddiant ôl-16),

'dywed rhyw draean o ddysgwyr mai dim ond gweddol hyderus yn llafar y maent ar y gorau, er iddynt ddilyn cyrsiau mewn Cymraeg neu fynychu ysgolion cyfrwng Cymraeg.'

Yn ogystal,

'Yn adroddiadau arolygu Estyn ar ddarparwyr addysg bellach a dysgu yn y gwaith, un argymhelliad cyffredin yn y blynyddoedd diwethaf fu gwella'r ffocws ar ddatblygu medrau Cymraeg dysgwyr fel medr cyflogadwyedd, ac annog dysgwyr i ddefnyddio a datblygu'u medrau iaith yn y gweithle. Ar draws y sector ôl-16, nid yw arweinwyr a rheolwyr wedi cysylltu buddion defnyddio'r Gymraeg â chyfleoedd cyflogaeth yn glir, er bod galw am gymhwysedd yn y Gymraeg mewn nifer o ranbarthau daearyddol a meysydd dysgu.'

O ganlyniad, mae'r term 'siaradwr Cymraeg rhugl' yn cwmpasu ystod eang o bobl ac oherwydd materion fel y rhai a amlygir uchod, nid yw nifer sylweddol o siaradwyr Cymraeg ystadegol yn siaradwyr gweithredol, hyderus. Nid ydynt yn ymwybodol o fuddion economaidd bod yn ddwyieithog. Mae ffactorau economaidd yn effeithio ar ganfyddiadau pobl o'r iaith Gymraeg a'r gwerth neu ddiffyg gwerth o'i throsglwyddo i'r genhedlaeth nesaf.

Mae angen mynd i'r afael â'r materion uchod, ond mae angen hefyd sicrhau bod modd targedu y siaradwyr hyn drwy raglen o ymyraethau a gwersi i'w troi'n siaradwyr gweithredol yn hytrach na siaradwyr 'goddefol'. Bydd angen sicrhau adnoddau digonol i weithredu camau 8 ac 11 yn effeithiol.

2. Bwriad y polisi drafft hwn yw llywio rhaglen waith ddeng mlynedd. A oes unrhyw gamau gweithredu dylen ni eu rhoi ar waith cyn rhai eraill?

Fel yr ydym wedi tanlinellu isod, teimlwn fod y pedwar nod a sonnir amdanynt yn 3 yn cynnig eu hunain yn gyfleus i bedwar cynllun gweithredu, gyda phedair llinell amser sy'n addas a phriodol i'r meysydd dan sylw o fewn fframwaith 10 mlynedd.

3. Rydyn ni wedi seilio'r polisi drafft hwn ar ein dymuniad i:
 - i. Ysbrydoli plant a phobl ifanc i siarad Cymraeg gyda'u plant nhw yn y dyfodol.
 - ii. Ailgyrnau sgiliau Cymraeg pobl a allai fod heb ddefnyddio'r Gymraeg ers gadael yr ysgol, neu sydd wedi colli hyder yn eu sgiliau iaith, i siarad Cymraeg gyda'u plant eu hunain.
 - iii. Cefnogi ac annog y defnydd o'r Gymraeg mewn teuluoedd lle nad yw pawb yn siarad Cymraeg.
 - iv. Cefnogi teuluoedd Cymraeg eu hiaith i siarad Cymraeg gyda'u plant.
 - a. A yw'r polisi hwn yn rhoi digon o sylw i bob un o'r pedwar nod hyn?

Teimlwn fod y pedwar nod cyffredinol hyn yn cynnig sail gadarn ac addas i'r polisi a fyddai'n arwain yn fuddiol at bedwar cynllun gweithredu fydd yn mynd i'r afael yn rhagweithiol ag agweddau gwahanol ar drosglwyddo'r iaith Gymraeg. Rydym wedi cyfeirio at yr angen i roi digon o bwyslais ar nod (ii) yn ein ymateb i 1c.

- b. A oes unrhyw nodau eraill y dylen ni dalu sylw iddyn nhw yn y polisi?

Nodir ym mhwynt gweithredu 21 y bwriad i '*sefydlu bwrdd rhaglen er mwyn rheoli'r gwaith hwn*' ac yn '*cynnwys rhanddeiliaid eraill arno i'n cynghori, i'n cynorthwyo ac i'n herio*'.

Credwn y dylai'r bwrdd rheoli hwn gydweithio'n agos â Bwrdd Rhaglen Cymraeg 2050, sef y corff a sefydlwyd o fewn y Llywodraeth i graffu ar gynnydd, cynnig cyngor ac arweiniad a sicrwydd wrth weithredu *Cymraeg 2050*. (Tudalen 44 *Cymraeg 2050*: Miliwn o siaradwyr Adroddiad Blynyddol 2018-19) yn ogystal â'r Grŵp Cynllunio Ieithyddol.